

Food and Agriculture Organization
of the United Nations

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿՈՂՊԵՐԱՏԻՎՆԵՐ

ՄԻԱԲԻՆ ԱՇԽԱՏԵԼՈՒ
ՕԳՈՒՏՆ ՈՒ ՀՄԱՅՔԸ

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿՈՂՊԵՐԱՏԻՎՆԵՐ

ՄԻԱԲԻՆ ԱՇԽԱՏԵԼՈՒ ՕԳՈՒՏՆ ՈՒ ՀՄԱՅՔԸ

ԵՐԵՎԱՆ
2015

Հեղինակ՝ Վարդան Էդիկի Ուուտյան, տ. գ. թ.

Գյուղատնտեսական կոռավերատիվներ
Միասին աշխատելու օգուտն ու հմայքը

Գրքույկի առաջնային նպատակն է օգնել կոռավերատիվ բիզնես սկսելու և զարգացնելու մտադրություն ունեցող ֆերմերային խմբերին։ Այն կարող է օգտակար լինել նաև գործող կոռավերատիվների, ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարության, Հայաստանում կոռավերատիվ շարժման զարգացմանը գրադփող տեղական և միջազգային կազմակերպությունների, գյուղատնտեսության աջակցության մարզային կենտրոնների, գյուղատնտեսական կրթություն տվող ուսումնական հաստատությունների, ինչպես նաև գյուղատնտեսական կոռավերատիվներով հետաքրքրվող լայն համբության համար։

Սույն հրատարակությունը տպագրվել է ՍԱԿ-ի Պարենի և գյուղատընտեսության կազմակերպության կողմից իրականացվող և Եվրոպական Միության կողմից ֆինանսավորվող «Եվրոպական հարևանության գյուղատնտեսության և գյուղական շրջանների զարգացում» (ԵՀԳԳ-ԶԲ/ENPARD) ծրագրի «Տեխնիկական օժանդակություն Հայաստանի Հանրապետության գյուղատնտեսության նախարարությանը» բաղադրիչի շրջանակում։

Հրատարակության բովանդակության բացառիկ պատասխանատվությունը կրում է ՍԱԿ-ի Պարենի և գյուղատնտեսության կազմակերպությունը, և այն ոչ մի կերպ չի կարող արտահայտել Եվրոպական Միության տեսակետները։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Նախաբան	5
Ի՞նչ է կոռպերատիվը	7
Կոռպերատիվների ստեղծման հիմքում ընկած անհրաժեշտ պայմանները	15
Կոռպերատիվի հաջողության նախապայմանները	16
Ինչպե՞ս կարող են ֆերմերները օգուտ քաղել այլ ֆերմերների հետ փոխգործակցությունից	17
Միասին աշխատելու առավելությունները	18
Ինչպե՞ս են ֆերմերները հիմնավորում կոռպերատիվին անդամակցելու իրենց որոշումը	21
Կոռպերատիվների երկակի բնույթը	23
Կոռպերատիվի կողմից անդամներին մատուցվող ծառայությունները	27
Ինչպե՞ս խուսափել կոռպերատիվի ձախողումից. անդամների պարտավորվածությունը	29
Բառացանկ	32
Գրականություն	34

ՆԱԽԱԲԱՆ

Ֆերմերները առևտրային կապերի մեջ են գյուղատնտեսական ներդրանքների մատակարարների և գյուղմթերքի գնորդների հետ: Այդ մատակարարները հիմնականում խոշոր արտադրողներ են: Գնորդները, որոնք վերամշակում են գյուղատնտեսական արտադրանքը և զբաղվում դրանց հետագա իրացմամբ, առհասարակ գործում են շատ ավելի մեծ մասշտարով՝ համեմատած ֆերմերների հետ: Ուստի ֆերմերները հաճախ հարկադրված են լինում գործ ունենալ առավել մեծ ռեսուրսներ ունեցող առևտրային գործընկերների հետ:

Առևտրային այս անհավասար հարաբերությունները մեծ ռիսկերի առջև է կանգնեցնում ֆերմերներին: Նրանք հաճախ պատշաճ կերպով չեն տեղեկանում շուկայում առկա պայմանների մասին: Որպես արդյունք, նրանց նկատմամբ կարող են անարդարացի վերաբերմունք հանդես բերել, օրինակ՝ գյուղմթերքի դիմաց վճարելով ավելի ցածր գին, քան ֆերմերը կարող էր ստանալ մրցակցային շուկայի պարագայում: Կամ էլ նրանց հրամցնում են ցածրորակ ներդրանքներ, որովհետև նրանք ներդրանքների որակը գնահատելու համար չունեն համապատասխան ռեսուրսներ կամ չկան այլ նաև առևտրանքային մատակարարներ:

Շատ ավելի խոշոր մատակարարների, առևտրականների և վերամշակողների հետ հարաբերակցության մեջ անհատ ֆերմերների՝ սակարկելու բոլոյ հնարավորությունը ֆերմերների համար եղել է համատեղ գործողության կազմակերպություններ, ինչպիսին կոռպարատիվն է, հիմնելու հիմնական պատճառներից մեկը:

Ընդունված է համարել, որ կոռպարատիվ շարժումը սկիզբ է առել Եվրոպայում 19-րդ դարում, թեև դրանից առաջ էլ կոռպարատիվի, այսինքն՝ գործակցային աշխատանքային գործունեության օրինակներ ու մոդելներ հայտնի են եղել: Կոնկրետ գյուղատնտեսության ոլորտում գործող կոռպարատիվներն ամբողջ աշխարհում վճռական դերակատարություն են ունեցել գյուղատնտեսության ընդհանուր զարգացման գործում:

Գյուղատնտեսական կոռպարատիվները իրենց տնտեսական կարևորությունն ապացուցել են գյուղատնտեսական արտադրության բոլոր ճյուղերում՝ բոլոր մայրցամաքներում և տարածաշրջաններում:

Կոռպերատիվ շարժման միջազգային փորձը ակնհայտորեն վկայում է, որ կոռպերատիվները արդյունավետ են ոչ միայն զարգացած, այլև զարգացող շուկայական տնտեսություն ունեցող երկրներում: Ավելին, բազմաթիվ երկրներում կոռպերատիվների դերը վճռորոշ է որոշակի մթերքների արտադրության, արտահանման և ՀՆԱ-ում ունեցած մասնարաժնի առումով:

Հայաստանում կոռպերացիայի գաղափարի արմատավորման փորձը վկայում է, որ կոռպերատիվները Հայաստանի զյուղատնտեսության ոլորտում, այնուամենայնիվ, լուծում են որոշակի խնդիրներ, ինչպիսիք են՝ զյուղմթերքի իրացման դժվարությունների հաղթահարումը, գյուղտեխնիկայի շահագործումը, վառելանյութերը, սերմերը, պարարտանյութերը և այլ ուսուրաները ֆերմերի համար մատչելի դարձնելը:

1. Ի՞ՆՉ Է ԿՈՌՊԵՐԱՏԻՎԸ

Միջազգային կոռպերատիվ շարժմանն օժանդակող ամենահեղինակավոր կազմակերպությունը՝ Կոռպերատիվների միջազգային դաշինքը (ԿՄԴ/ICA), որը ստեղծվել է 1895թ. և ներկայացնում է 95 երկրների 289 անդամ կազմակերպությունների, սահմանել է կոռպերատիվների ինքնուրյունը, արժեքները և սկզբունքները: Ըստ այդմ, **կոռպերատիվը մարդկանց ինքնավար ընկերակցություն է, ովքեր կամավոր կերպով միավորվում են՝ համատեղ սեփականություն հանդիսացնող և ժողովրդավարական ձևով վերահսկվող ձեռնարկության միջոցով իրենց ընդհանուր տնտեսական, սոցիալական և մշակութային կարիքներն ու ձգտումները բավարարելու համար:**

Այլ խոսքով, կոռպերատիվը մասնավոր ձեռնարկատիրության յուրահատուկ ձև է, որը պատկանում է իր անդամներին, ենթակա է նրանց կողմից համատեղ վերահսկողության և ծառայություններ ու ապրանքներ է մատուցում նրանց:

Գյուղատնտեսական կոռպերատիվի սահմանումը շեշտադրում է կոռպերատիվի՝ որպես ազրոպարենային համակարգում գործունեություն իրականացնող իրավաբանական անձի կարգավիճակով ինքնավար, տնտեսական, անդամների հետ փոխադարձ նպատակներ ունեցող կազմակերպություն: Ըստ որում, կոռպերատիվի **փոխադարձ նպատակը** ապրանքների և ծառայությունների մատակարարման միջոցով անդամների շահերի բավարարումն է: Տվյալ դեպքում անդամները հանդիս են գալիս որպես սպառողներ և (կամ) մատակարարներ: Կոռպերատիվի անդամները դրա գործունեությանը մասնակցում են որպես փայտաերեր:

Կարևոր է հասկանալ այն արժեքներն ու սկզբունքները, որոնք հենց ստեղծում են կոռպերատիվների յուրահատկությունը: Կոռպերատիվների միջազգային դաշինքը հռչակել է այդ արժեքներն ու սկզբունքները, որոնք համընդհանուր ընդունելության են արժանացել:

Այսպիսով, կոռպերատիվները հիմնվում են հետևյալ հիմնական արժեքների վրա՝

- փոխադարձ օգնություն
- ինքնապատասխանատվություն
- ժողովրդավարություն
- հավասարություն
- անաշառություն
- համերաշխություն
- համախմբվածություն:

Իսկ կոռագերատիվների՝ ԿՄԴ-ի կողմից 1995թ. հոչակած յոթ սկզբունքները հետևյալներն են՝

- 1. Կամավոր և բաց անդամություն:** Կոռագերատիվները կամավոր կազմակերպություններ են, որոնք բաց են բոլոր այն անձանց համար, ովքեր ի վիճակի են ստանալ կոռագերատիվների ծառայությունները և պատրաստակամ են պարտավորություններ վերցնել որպես անդամ՝ առանց սեռային, սոցիալական, ռասայական կամ կրոնական որևէ խորականության:
- 2. Անդամների գործունեության ժողովրդավարական վերահսկողություն:** Կոռագերատիվները իրենց անդամների կողմից վերահսկվող ժողովրդավարական կազմակերպություններ են, անդամներ, ովքեր ակտիվորեն մասնակցում են կոռագերատիվների քաղաքականության մշակմանն ու որոշումների կայացմանը: Որպես ներկայացուցիչներ ընտրված տղամարդիկ և կանայք հաշվետու են կոռագերատիվի անդամների առջև: Պարզ կոռագերատիվներում անդամներն ունեն հավասար ձայնի իրավունք (մեկ անդամ, մեկ ձայն): Այլ մակարդակների կոռագերատիվների աշխատանքները նույնապես կազմակերպվում են ժողովրդավարական սկզբունքներով:
- 3. Անդամների տնտեսական մասնակցություն:** Անդամները նպաստում են իրենց կոռագերատիվի ունեցվածքի նկատմամբ հավասար իրավունքների իրականացմանը և ժողովրդավարական ձևով վերահսկում այն: Այդ ունեցվածքի առնվազն մի մասը կոռագերատիվի ընդհանուր սեփականությունն է: Անդամները սովորաբար փոքր փոխհատուցումներ են ստանում, եթե առհասարակ ստանում են, այն կապիտալից, որը մասհանված է որպես անդամության պայման: Անդամները հավելյալ միջոցներ են հատկացնում հետևյալ նպատակներով՝ կոռագերատիվի զարգացում (հնարավոր է՝ ուղղերթային ֆոնդի ստեղծմամբ, որի առնվազն մի մասը կլինի անբաժանելի), անդամներին օգնելու հա-

մար՝ ըստ տվյալ անդամի և կոռպերատիվի միջև փոխգործողության համամասնության, ինչպես նաև անդամների կողմից հաստատված այլ գործունեություն ծավալելու նպատակով:

- 4. Ինքնավարություն և անկախություն:** Կոռպերատիվները իրենց անդամների կողմից վերահսկվող ինքնավար, ինքնօգնող կազմակերպություններ են: Եթե կոռպերատիվները պայմանագրային հարաբերությունների մեջ են մտնում այլ կազմակերպությունների, այդ թվում՝ պետության հետ, կամ միջոցներ են հայրայրում արտաքին աղբյուրներից, ապա նրանք դա անում են կոռպերատիվի ինքնավարությունը և անկախությունը պահպանելու պայմանով:

- 5. Կրթություն, վերապատրաստում և տեղեկատվություն:** Կոռպերատիվները կրթություն և վերապատրաստում են ապահովում իրենց անդամների, ընտրված ներկայացուցիչների, դեկավարների և աշխատողների համար, որպեսզի վերջիններս կարողանան նպաստել իրենց կոռպերատիվի զարգացմանը: Նրանք հանրությանը, մասնավորապես երիտասարդությանը և նրանց, ում կարծիքը կարևորում են, տեղեկացնում են կոռպերացիայի բնույթի և օգուտների մասին:

- 6. Գործակցություն կոռպերատիվների միջև:** Կոռպերատիվներն իրենց անդամներին առավել արդյունավետ կերպով են ծառայում և առհասարակ նպաստում են կոռպերատիվ շարժման հզրացմանը, եթե աշխատում են միասին՝ տեղական, ազգային, տարածաշրջանային և միջազգային կառույցների միջոցով:

- 7. Համայնքի մասին մտահոգվածություն:** Կոռպերատիվներն աշխատում են հանուն իրենց համայնքների կայուն զարգացման՝ համաձայն անդամների կողմից հաստատված քաղաքականության:

Գլոբալ առումով, ըստ իրենց գործառույթների ընդհանուր ուղղվածության, կոռպերատիվները բաժանվում են երեք տեսակների՝ սպառողական, արտադրական և աշխատավորական: **Սպառողական կոռպերատիվը** կազմակերպվում է իր անդամ սեփականատերներին ապ-

բանքներ և ծառայություններ (օր.՝ սննդամթերք, գյուղներդանքներ և այլն) վաճառելու, **արտադրական կոռպերատիվը**՝ իր անդամներից ապրանքներ և ծառայություններ (օր.՝ խաղող, կաթ և այլն) գնելու, իսկ **աշխատավորական կոռպերատիվը**՝ իր անդամներին վարձու աշխատանքով պահովելու նպատակով:

Ոլորտային կոռպերատիվ կառույցների մեջ գյուղատնտեսական կոռպերատիվների «տեսականին»՝ թերևս, ամենահարուստն է՝ պայմանավորված իրենց նպատակով: Ընդ որում, մեկ կոռպերատիվը կարող է ունենալ գործունեության մեկ կամ մեկից ավելի, երբեմն բազմաթիվ նպատակներ: Գյուղատնտեսական կոռպերատիվների գործունեության հիմնական ուղղություններն են՝

1) **գյուղատնտեսական ներդրանքների մատակարարում՝** անդամների համար պարարտանյութի, վառելիքի, քանակութերի, բույսերի պաշտպանության միջոցների, սերմների, տնկանյութի, կերի, գյուղատնտեսական տեխնիկայի, պահեստամասերի, գյուղատնտեսական կենդանիների, գյուղատնտեսական արտադրության համար այլ ներդրանքների մատակարարում:

2) **գյուղատնտեսության ոլորտում սպասարկում (ծառայությունների մատուցում)**՝ գյուղատնտեսական մեքենայացված աշխատանքներով սպասարկում, բույսերի պաշտպանության, տոհմային գործի, անասնաբուծության, հողերի մելիորատիվ վիճակի բարելավման, անասնաբուժական, գյուղական շինարարության, գյուղական բնակչությանը գիտախորհրդատվական, տեղեկատվական, կենցաղային սպասարկման բնույթի ծառայությունների մատուցում:

3) **արտադրված գյուղատնտեսական արտադրանքի իրացում՝** անդամների կողմից արտադրված գյուղատնտեսական ապրանքների իրացում և ծառայությունների մատուցում, գյուղատնտեսական արտադրանքի պահպանում, փոխադրում, փաքեթավորում, գովազդ և արտադրությունից մինչև սպառում արժեքային շղթայի փուլերի այլ գործառույթներ.

4) գյուղատնտեսական արտադրանքի վերամշակում՝ գյուղատնտեսական արտադրանքի վերամշակման միջոցով սննդամթերքի (մսամթերք, կարնամթերք, հացամթերք, պտղահատապտղային և բանջարեղենային պահածոներ, խմիչքներ և այլն), ինչպես նաև սննդամթերք շիանդիսացող արտադրատնտեսակների (համակցված կեր, դեղաբույսեր, եթերայուղեր և այլն) արտադրություն:

Կոռպերատիվների տարրերությունները բաժնետիրական ընկերություններից

Գյուղատնտեսական կոռպերատիվներ հիմնելիս ի հայտ եկող խոչընդոտներից մեկը պայմանավորված է կոռպերատիվի և ներդրողամետ ընկերությունների (որոնց ցայտուն օրինակը բաժնետիրական ընկերություններն են) տարրերությունների չիմացությամբ: Այդ իսկ նկատառումով, նպատակահարմար համարեցինք գրքույկում հակիրճ ներկայացնել այդ տարրերությունները:

Բաժնետիրական ընկերությունները կապիտալակենտրոն, ներդրողամետ և ներդրումային հարաբերություններով պայմանավորված ընկերություններ են: Կոռպերատիվները մարդակենտրոն, անդամ-օգտագործողների վրա հիմնված և վերջիններիս հետ գործարքային հարաբերություններով պայմանավորված ընկերություններ են:

Էապես տարրերվում է բաժնետիրոջ և բաժնետիրական ընկերության միջև և կոռպերատիվի ու կոռպերատիվի անդամի միջև փոխհարաբերությունների բովանդակությունը: Բաժնետեր-ներդրող կարող է չլինել բաժնետիրական ընկերության ապրանքների կամ ծառայությունների գնորդը կամ օգտվողը: Կոռպերատիվների դեպքում սա շատ կարևոր կառուցվածքային տարր է. անդամները կոռպերատիվի ծառայությունների հիմնական օգտագործողներն են:

Բաժնետիրական ընկերությունների շարժիչ ուժը շահույթն է, և դրանք փորձելու են առավելագույն հասույց ապահովել ներդրված կապիտալից: Կոռպերատիվները, որպես տնտեսական կազմակերպություններ, նույնապես պետք է ապահովեն դրական տնտեսական ար-

Բաժնետիրական ընկերությունը կապիտալակենտրոն, ներդրողամետ և ներդրումային հարաբերություններով պայմանավորված ընկերություն է, մինչդեռ կոռպերատիվը մարդակենտրոն, անդամ-սեփականատեր-օգտագործողների վրա հիմնված կառույց է:

Պյունք: Սակայն դրանց նպատակը ոչ թե հենց այդ դրական արդյունքի ապահովումն է, այլ դրա միջոցով իրենց անդամների ընդհանուր տնտեսական, սոցիալական և մշակութային կարիքների բավարարումը:

Կոռպերատիվների դրական տնտեսական արդյունքը բաժանվում է 2 կոնկրետ մասերի՝ ոչ անդամներից ստացված շահույթ և անդամներից ստացված ավելցուկ: Ծատ երկրների օրենսդրության մեջ անդամների հետ գործարքների միջոցով ձևավորված շահույթը որակվում է որպես կոռպերատիվ գործարք, իսկ մնացած գործարքները՝ առևտրային գործարք: «Շահույթի» և «ավելցուկի» տարրերությունը ոչ միայն այն է, թե ինչպես են դրանք ստացվել, այլև այն, թե ինչպես են բաշխվելու: Բաժնետիրական ընկերությունները շահույթը բաշխում են ըստ ներդրված կապիտալի համամասնության: Կոռպերատիվները շահույթը չեն բաշխում, այլ ուղղում են ամբաժանելի ֆոնդերի համարմանը: Բաշխելու դեպքում էլ կոռպերատիվները բաշխում են ավելցուկի մի մասը, այն էլ՝ անդամների՝ կոռպերատիվի հետ ունեցած գործարքների համամասնությամբ (ԿՄԴ 3-րդ սկզբունք):

Ի տարրերություն բաժնետիրական ընկերությունների շահույթի կրկնակի հարկման (կորպորատիվ շահութահարկ և եկամտահարկ շահարաժեններից), կոռպերատիվների շահույթը հարկվում է միայն մեկ անգամ: Որոշ երկրներում կոռպերատիվներն ընդհանրապես ազատված են շահութահարկից, իսկ մյուս հարկատեսակների առումով էլ օգտվում են զանազան արտոնյալ պայմաններից: Արժե նշել, որ կոռպերատիվի ավելցուկը ստվարաբար ազատվում է հարկից, քանի որ այն չի դիտարկվում որպես շահույթ:

Բաժնետիրական ընկերության կառավարումը կենտրոնանում է կապիտալ ներդրումների և ընկերության աճի վրա: Կոռպերատիվներում կառավարումը կենտրոնանում է անդամների վրա: Կոռպերատիվը պետք է ծառայի ոչ միայն ներկա, այլև ապազա անդամների կարիքներին. սա է պատճառը, որ կոռպերատիվի կապիտալի հիմնական մասը՝ պահուստային ֆոնդը, անբաժանելի է, և «դրվում է փականքի տակ»: Ծատ երկրներում այս ֆոնդերը անդամների միջև չեն բաժանվում նույնիսկ կոռպերատիվի լուծարման ժամանակ և ուղղվում են կոռպերատիվ շարժման գարգացմանը կամ համայնքային ծրագրերի իրականացմանը:

* * *

Գյուղատնտեսական կոռպերատիվ ստեղծելու շեմին կանգնած մարդկանց խումբը, վերջնական որոշում կայացնելուց առաջ, պետք է հստակ պատկերացում կազմի կոռպերատիվի ինքնության, արժեքների, սկզբունքների և կոռպերատիվի ու ներդրողամետ կազմակերպության միջև եղած վերոնշյալ տարրերությունների մասին: Դրանց չիմացությունը հաճախ հանգեցնում է գործող կոռպերատիվների ձախողմանը: Դուք չեք դառնում ինչ-որ մի հիմնարկի աշխատակից, դուք ձեր մասնագիտական ու մարդկային կարողականությունը միավորում եք համախոհների կարողականության հետ՝ հանուն ոչ միայն սեփական, այլև ընդհանուրի բարօրության և հանուն ոչ միայն տնտեսական, այլև սոցիալական, կրթական կարիքների բավարարման:

Ամբողջ աշխարհում կոռպերատիվ ձեռնարկությունները ստեղծում են առնվազն 250 մլն աշխատատեղ: Ընդհանուր առմամբ, կոռպերատիվ շարժումն այս կամ այն կերպ ընդգրկում է ավելի քան մեկ միլիարդ մարդու: Ըստ ՄԱԿ-ի տվյալների, կոռպերատիվ ձեռնարկություններն ապահովում են շուրջ 3 միլիարդ մարդու, այլ խոսքով՝ աշխարհի բնակչության կեսի կենսապայմանները:

Կոռպերատիվների միջազգային դաշինքի տվյալները ցույց են տալիս, որ ֆինանսան կոռպերատիվներին բաժին է հասնում երկրում արտադրվող կարնամքերի 96%-ը և մասմբերի 74%-ը:

Նորվեգիայում կարի 99%-ն արտադրում են գյուղատնտեսական կոռպերատիվները: Ի դեպ, Նորվեգիայի 4,8 մլն կազմող բնակչությունից 2 մլն-ը կոռպերատիվի անդամ է:

Նոր Զելանդիայում կարի արտադրության և կարնամքերի արտահանման 95%-ը, ինչպես նաև մասմբերի շուկայի 70%-ը և պարարտանյութի շուկայի 70%-ը պատկանում է կոռպերատիվներին:

Ուրուգվայում արտադրվող կարի 90%-ը, մեղքի 34%-ը և ցորենի 30%-ը բաժին է ընկնում գյուղատնտեսական կոռպերատիվներին, իսկ դրանց արտադրանքի 60%-ն էլ արտահանվում է շուրջ 40 երկրներ:

Սլովենիայում գյուղատնտեսական կոռպերատիվները արտադրում են երկրի կարի արտադրության 72%-ը, տավարի մսի 79%-ը, ցորենի 45%-ը և կարտոֆիլի 77%-ը:

Քենիայում կոռպերատիվներին է բաժին ընկնում ՀՆԱ-ի 45%-ը, դրանք տիրապետում են կարնամքերի շուկայի 76%-ը:

Դանիայում սպառողական կոռպերատիվները տիրապետում են մանրածախ շուկայի ավելի քան 30%-ը:

Շապոնացի ֆերմերների ավելի քան 90%-ը անդամակցում է գյուղատնտեսական կոռպերատիվներին՝ տալով տարեկան 90 մլրդ դրամի արտադրանք:

ԱՍՆ-ում գործող շուրջ 30 հազար կոռպերատիվներն ապահովում են ավելի քան 2 մլն աշխատատեղ: Ըստ ԱՍՆ գյուղդեպարտամենտի տվյալների, միայն Հյուսիսային Դակուտա նահանգում 2004թ. կոռպերատիվ գործունեության շնորհիվ անորոշակիորեն ստեղծվել է ավելի քան 53 հազար աշխատատեղ և նահանգի բյուջե է մուծվել ավելի քան 110 մլն դրամի հարկ:

Կանադայի յուրաքանչյուր 10 քնակչից 4-ն առնվազն մեկ կոռպերատիվի անդամ է: Կոռպերատիվների անդամ է Մալազիայի քնակչության 27, Պարազվայի քնակչության 18 և Խաղանիայի քնակչության 15 տոկոսը:

Կոռպերատիվների կարևորության մասին փաստող վիճակագրությունը կարելի է երկար շարունակել՝ ընդգրկելով բառացիորեն բոլոր մայրցամաքներն ու տարածաշրջանները: Սակայն բերված օրինակներն են բավարար են ցույց տալու համար, որ կոռպերատիվ մոդելը կատալիզատորի, եթե չանձնիք փրկողակի, դեր կարող է խաղալ Հայաստանի գյուղատնտեսությունը զարգացման որակապես նոր աստիճանի հասցնելու գործում:

Աղյուր՝ www.ica.coop

2. ԿՈՂՊԵՐԱՏԻՎՆԵՐԻ ՍՏԵՂԾՄԱՆ ՀԻՄՔՈՒՄ ԸՆԿԱԾ ԱՆՀՐԱԺԵՏ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

Կողպերատիվի ստեղծման հիմքում ընկած են հետևյալ անհրաժեշտ պայմանները.

ա) Կամ խնդիրներ, որոնք անհատը չի կարող կամ նրա համար նպատակահարմար չեն լուծել: Ուստի առաջանում է ընդհանուր խնդիրներ ունեցող անհատների խումբ ստեղծելու անհրաժեշտություն:

բ) Սպառվել կամ չեն էլ նշմարվել պետությունից, ընտանիքից և այլ հաստատություններից օգնության ակնկալիքները, և եզակի այլընտրանքներից մեկը կամ միակ այլընտրանքը մնում է կողպերատիվը:

գ) Կողպերատիվի անդամության առավելությունները (օրինակ, բարենպաստ պայմաններով ներդրանքների, փոխառության միջոցների, ծառայությունների ձեռքբերում) գերակշռում են անդամության հետ կապված

պարտավորությունները (օրինակ, ռեսուրսների տրամադրում՝ դրամ, ժամանակ, հող, սարքավորում և այլն):

դ) Կա համատեղ գործունեություն ծավալելու, խնդիրները միասին լուծելու կարևորությունը գիտակցող և այդ նպատակով միավորվելու ցանկություն ունեցող շահագրգիռ ֆերմերների նախաձեռնող խումբ, նախաձեռնող խմբում էլ՝ առնվազն մեկ խարիզմատիկ անհատ, որն ըստ ամենայնի կարող է ներկայացնել ամբողջ խմբին:

ե) Չկան արտադրանքը շուկա հանելու, եկամուտներ ստանալու, ինքնուրույն որոշումներ կայացնելու, դեկավար կազմ ընտրելու գործընթացներին խանգարող իրավական կամ քաղաքական սահմանափակումներ:

Կողպերատիվ ստեղծելուց առաջ նախ համոզվեք, որ հենց կողպերատիվն է իրավակազմակերպական ձևը, որի միջոցով դուք կհասնեք ձեր խմբի տնտեսական և սոցիալական նպատակների իրականացմանը:

3. ԿՈՌՊԵՐԱՏԻՎԻ ՀԱԶՈՂՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՅՍԱՆՆԵՐԸ

- Կոռպերատիվը պետք է տեսանելի և շոշափելի օգուտներ ապահովի իր անդամների համար:
- Կոռպերատիվը պետք է ունենա բիզնես քաղաքականություն իրականացնելու ընդունակ դիմանմիկ, փորձառու և շահագրգիռ դեկավարներ:
- Կոռպերատիվի կառավարումը և կառուցվածքը պետք է համապատասխանի անդամների հմտություններին, ունակություններին և շահագրգուվածությանը:
- Կոռպերատիվի անդամները մասնակցում են և՝ որպես սեփականատերեր, և՝ որպես օգտատերեր: Նրանք իրավունք ունեն մասնակցելու կոռպերատիվի նպատակների ձևակերպմանը, որոշումների կայացմանը և վերահսկման ու գնահատման գործընթացներին: Սեփական ռեսուրսներով կոռպերատիվի զարգացմանն աջակցելու համար նրանք պետք է ունենան բավարար շարժառիթներ:

4. ԲՆՇՊԵ՞Ս ԿԱՐՈՂ ԵՆ ՖԵՐՄԵՐՆԵՐԸ ՕԳՈՒՏ ՔԱՂԵԼ ԱՅԼ ՖԵՐՄԵՐՆԵՐԻ ՀԵՏ ՓՈԽԳՈՐԾՎԿՑՈՒԹՅՈՒՆԻՑ

Դիտարկենք խնձոր արտադրող մի ֆերմերային տնտեսություն: Այս տնտեսությանը կարող են անհրաժեշտ լինել գյուղաբնակչությունը, ինչպիսիք են՝ պարարտանյութերը և բուժանյութերը: Տնտեսությանը կարող է անհրաժեշտ լինել վարկ՝ վաղ գարնանային աշխատանքների կատարման կամ սառնարան հիմնելու համար: Տնտեսությունը կարող է ոռոգման ջրի կարիք ունենալ: Ֆերմերին անհրաժեշտ լին գիտելիքներ խնձորի հիվանդությունների և համապատասխան բուժանյութերի վերաբերյալ: Արտադրանքի իրացման համար տվյալ ֆերմերին անհրաժեշտ է գտնել համապատասխան շուկա: Ֆերմերը պետք է տեղեկություններ հավաքի շուկաների և գների վերաբերյալ: Եվ այս բոլոր գործողությունների մեջ մասի հանար ֆերմերը չունի ոչ համապատասխան ռեսուրսներ, ոչ էլ՝ հմտություններ: Բացի այդ, բավականին անարդյունավետ է, եթե յուրաքանչյուր ֆերմեր միայնակ է փորձում վաճառել իր մրերը: Եթեմն նոյնիսկ չկա շուկա, որտեղ ֆերմերը կարող է ծեռք բերել անհրաժեշտ ներդրանքները: Այլ ֆերմերների հետ ուժերը համատեղելով, խնձոր արտադրող մեր ֆերմերը կարող է հիմնել կոռպերատիվ, որը բոլորի անունից սակարկում է ներդրանքների մատակարարների հետ. որը կարող է նոյնիսկ ինքն արտադրել ներդրանքներ. որը հոգ է տանում մի քանի տնտեսությունների արտադրած խնձորի վաճառքի մասին և կարող է նաև անցկացնել կաթիլային ոռոգման ցանց, տրամադրել խորհրդատվություն և լրացուցիչ կրթություն խնձորի նոր սորտերի, հիվանդությունների, սառնարանային պահպաննան մասին և այլն: Այս աշխատանքները կարելի է կատարել մեկ կոռպերատիվի միջոցով կամ կարելի է ավելի լավ իրագործել առանձին մասնագիտացված կոռպերատիվների միջոցով:

5. ՄԻԱՍԻՆ ԱՇԽԱՏԵԼՈՒ ԱՌՎԵԼՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Կոռակերատիվների տնտեսական օգուտները

Կոռակերատիվներն իր անդամներին կարող է առաջարկել տնտեսական օգուտներ, որոնք բացակայում են իրավակազմակերպական այլ տարրերակների դեպքում։ Մասնավորապես։

• Անդամների համար գյուղներդրանքների և նյութատեխնիկական մատակարարումների գինն ավելի ցածր է լինում, քանի որ դրանք կոռակերատիվի պարագայում կարելի է գնել մեծածախ ծավալներով՝ դրանով իսկ կոռակերատիվներն ինարավորություն ընձեռելով սակարկելու և իշեցնելու գները, որի հնարավորությունն անհատ ֆերմերը չունի։

• Կոռակերատիվը կարող է ապահովել բավարար չափով և լավ որակի ներդրանքներ, քանի որ կոռակերատիվը բանակցությունների միջոցով ապահովում է ներդրանքի երաշխավորված քանակ և որակ։ Մրանով կարելի է նվազեցնել գների հաճախակի տատանումները։

• Արտադրանքը կոռակերատիվի միջոցով վաճառելու դեպքում ֆերմերին կարող են առաջարկվել լավագույն մեծածախ գներ՝ դրանով իսկ ավելացնելով նրա եկամուտները։

• Ֆերմերները կարող են խոսափել կապակցված շուկաներից, օրինակ՝ երբ ներդրանքի ձեռքբերումը կամ արտադրանքի իրացումը կապված է վարկի տրամադրման հետ։

• Շուկայում կարող են ավելանալ մրցակցությունը և քափանցիկությունը, դրանով իսկ վերացնելով առևտրի մենաշնորհները և անդամների համար ապահովելով առք ու վաճառքի ավելի լավ գներ։

• Անդամները կարող են համատեղ ձեռնարկել գործունեության նոր ուղղություններ՝ արտադրության ամբողջ շղթայում շարունակարար ապահովելով արտադրանքի հավելյալ արժեք։

• Ֆերմերներին կարող են մատուցվել նոր ծառայություններ, որոնք տեղում դեռևս ոչ ոք չի մատուցում կամ որոնց միջոցով մատչելի են դառնում արտաքին ռեսուրսները և ծառայությունները։

Ի՞նչ կտա համատեղ աշխատանքի վրա հիմնված պաշտոնական կողմակերպության՝ կոռպերատիվի ստեղծումը

Համատեղ գործողության անհրաժեշտության գաղափարին հաճգելոց հետո պարզ է դառնում, որ այդպիսի գործողություն կարող է իրականացնել նաև ոչ ֆորմալ խումբը (ֆերմերների չգրանցված խումբը): Սակայն ժամանակի ընթացքում համատեղ գործունեությունը հասունացում է ապրում, որը տվյալ խմբին մղում է արդեն ֆորմալ գործունեության՝ ընտրելով իրավակազմակերպական որևիցեն: Գյուղատնտեսական արտադրության բնագավառում համատեղ գործունեություն իրականացնելու համար առավել նպատակահարմար և արդյունավետ իրավակազմակերպական ձևը բազմաթիվ երկրներում համարվում է կոռպերատիվը:

Համատեղ տնտեսական գործունեության իրավակազմակերպական այլ ձևերի համատեքստում և ի համեմատություն դրանց, կոռպերատիվը դրանում միավորված ֆերմերներին հնարավորություն է տալիս դժվարությունները միայնակ հաղթահարելու փոխարեն օգտվել համատեղ աշխատանքի մի շարք առավելություններից: Նախևառաջ, եթե կոռպերատիվը դառնում է իրավաբանական անձ, ապա կոռպերատիվի անդամները կարող են շահել այն հանգամանքից, որ բիզնես գործարքների համար պարտավորությունները անդամներից փոխանցվում է կոռպերատիվին: Երկրորդ, կոռպերատիվի և անդամների հարաբերությունները նույնպես դառնում են ֆորմալ, այսինքն՝ կարգավորվում է անդամակցությունը դադարեցնելու և փայր ետ պահանջելու տարբերակը: Երրորդ, իրավական ուժիմը ստվորաբար հնարավորություն է տալիս իրականացնել որոշումների ընդունման ներքին ընթացակարգեր, ինչպես նաև կանոնակարգել ծախսումների և ներդրումների հաշվապահությունը: Չորրորդ, որոշ երկրներում կոռպերատիվները, համեմատած կոռպերատիվի կարգավիճակ չունեցող մրցակիցների հետ, օգտվում են հարկային մարմինների նպաստավոր վերաբերմունքից:

Կոռպերատիվը իրավակազմակերպական այնպիսի ձև է, որը ֆերմերին թույլ է տալիս արդյունավետ կերպով իրացնել իր հիմնարար իրավունքներից մեկը՝ բանակցելու և սակարկելու իրավունքը:

Կոռավերատիվ աշխատանքային գործունեության պայմաններում ֆինանսական ռեսուրսներից օգտվելու հնարավորությունն ավելանում է, իսկ բուն գործընթացը՝ շատ ավելի դյուրին դառնում, քան անհատական գործունեության դեպքում:

Որպես կոռավերատիվ գրանցվելը նշանակում է օրինական ճանաչում, իսկ օրինական ճանաչում նշանակում է համապատասխան հարկային և հաշվապահական ռեժիմներից, հետևաբար՝ նաև աշխատողների համար սոցիալական ապահովությունից օգտվելու հնարավորություն: Ավելին, կոռավերատիվը որպես ֆորմալ կազմակերպություն, իր անդամներին տալիս է աշխատանքի պայմանների վերահսկողության պետական ծրագրերից օգտվելու, ուստիև՝ աշխատանքի վայրում անվտանգության և առողջության պայմանների բարելավման հնարավորություն:

Պակաս կարևոր չէ այն հանգամանքը, որ կոռավերատիվին անդամակցող, մասնավորապես, փոքր ֆերմերները հնարավորություն են ստանում զյուղմքերք մատակարարելու մանրածախ խոշոր տնտեսավարողներին և բրենդավորված սննդամքերք արտադրողներին: Բացի զուտ տնտեսական շարժադիրներից, սա նաև սոցիալ-հոգեբանական տեսանկյունից է դրական ազդեցություն ունենում կոռավերատիվում և ավելի այն առումով՝ համայնքում առկա ընդհանուր սոցիալական մթնոլորտի վրա:

Այսպիսով, կոռավերատիվում համատեղ աշխատանքը, նվազեցնելով շուկայական տարրեր ոիսկերը, հզորացնում է մարդկանց ոչ միայն տնտեսական, այլև սոցիալական կարողականությունը:

6. ԻՆՉՊԵ՞Ս ԵՆ ՖԵՐՄԵՐՆԵՐԸ ՀԻՄՆԱՎՈՐՈՒՄ ԿՈՌՊԵՐԱԾԻՎԻՆ ԱՆԴԱՎԱԿՑԵԼՈՒ ԻՐԵՆՅ ՈՐՈՇՈՒՄԸ

Գործող կոռպերատիվների անդամ ֆերմերների շրջանում անցկացված հարցումների արդյունքները ցույց են տալիս, որ կոռպերատիվներին անդամակցելու նրանց շարժառիթները տարբեր են՝ կախված արտադրվող գյուղմթերքի տեսակից, տնտեսության կառուցվածքից և ուսումնական գործություններից, ինչպես նաև շուկաների կառուցվածքից: Սակայն կոռպերատիվ մտնելու գերխնդիրը անհատ ֆերմերի, գյուղացու համար շարունակում է մնալ սեփական տնտեսության եկամուտների ավելացումը - միանգամայն արդարացված գերխնդիր, արդարացված ակնկալիքներ իրական կոռպերատիվ գործունեությանը պատրաստ անհատների համար:

Կոռպերատիվ ձեռնարկություն հիմնելու պատրաստակամ ֆերմերների խմբի համար կոռպերատիվը բացում է բիզնեսի այս տեսակով զբաղվելու աննախադեպ հետաքրքիր իրողություններ՝ սեփական եկամուտների բարձրացումից մինչև սոցիալական ու բնապահպանական պատասխանատվությունը և ընդհանուր արժեքներով առաջնորդվելու, համայնքի բարեկեցությունը բարեկալելու պատրաստակամությունը:

**Կոռպերատիվին անդամակցելու՝ ֆերմերների
տնտեսական հիմնավորումները**

Կոռպերատիվ մտնելու գերխնդիրը անհատ ֆերմերի համար շարունակում է մնալ սեփական տնտեսության եկամուտների ավելացումը:

Ֆերմերների հիմնավորումը	Կոռպերատիվի գործունեությունը
Ներդրանքների ցածր գներ	Սակարկություն (խմբի անունից)
Ներդրանքների մատչելիություն	Տնտեսությունից ոչ հեռու ներդրանքների առկայության ապահովում
Ավելի բարձրորակ ներդրանքներ	Որակի վերահսկողություն Ներդրանքների սեփական արտադրություն
Գյուղմթերքի բարձր գին	Սակարկություն (խմբի անունից)

Ֆերմերների հիմնավորումը	Կոռպերատիվի գործունեությունը
Ավելի բարանցիկ շուկաներ	Շուկայական տեղեկատվության հավաքում և բաշխում Շուկայի կազմակերպում (օր.՝ աճուրդ, ֆերմերային շուկա)
Շուկաների մատչելիություն	Գնորդների հետ երկարաժամկետ հարաբերությունների ստեղծում (օր.՝ առանձնահատող շուկայախորշեր)
Տեխնիկական աջակցության մատչելիություն	Ապահովել անմիջական կամ միջնորդավորված տեխնիկական աջակցություն
Կրթության և վերապատրաստման մատչելիություն	Անդամներին տրամադրել կրթություն, վերապատրաստում և տեղեկատվություն
Վարկերի մատչելիություն	Ուղղակիորեն տրամադրել վարկեր կամ միջնորդել այլ առլյուրներից վարկեր ստանալու համար
Հավելյալ արժեք ապահովել գյուղմթերքի համար	Գյուղմթերքի համատեղ տեսակավորում, դասակարգում, պահեստավորում և փաթեթավորում Գյուղմթերքի համատեղ վերամշակում
Շուկանագնել անդամների կրճատում	Իրականացնել անդամների արտադրած գյուղմթերքի համատեղ վաճառք
Արտադրական ռիսկերի կրճատում	Ուղղակիորեն տրամադրել ապահովագրություն կամ միջնորդել այլ կազմակերպություններից այն ստանալու համար

Աղյուր՝ MyCoop ուսուցման ձեռնարկ, 2015.

Բացի տնտեսական հիմնավորումից, ֆերմերները կարող են ունենալ կոռպերատիվին միանալու նաև ոչ տնտեսական հիմնավորումներ, ինչպես օրինակ՝ խմբին պատկանելու գգացումը, պաշտպանվածությունը խմբի կազմում, համայնքում ընդունված նորմերին համապատասխանելը, կոռպերատիվի որոշումների ընդունմանը և դրա կառավարմանը ակտիվորեն մասնակցելու միջոցով կարգավիճակ ձեռք բերելու և հարգանք վայելելու հնարավորությունը, լրացնելով կրթություն և վերապատրաստում ձեռք բերելու հնարավորությունը:

7. ԿՈՌՊԵՐԱՏԻՎՆԵՐԻ ԵՐԿԱԿԻ ԲՆՈՒՅԹԸ

Կոռպերատիվը ոչ կոլտնատեսություն է, ոչ սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերություն, ոչ բաժնետիրական ընկերություն, ոչ Էլեկտրական կազմակերպություն: Կոռպերատիվը բառի լիարժեք իմաստով բիզնես է, որը, ինչպես և տնտեսական գործունեության որևէ այլ տեսակ, պարտավոր է ղեկավարվել ընդհանուր տնտեսական սկզբունքներով: Սա պետք է մեկընդիշտ հասկանալ, եթե ուզում եք ապահովել ծեր կոռպերատիվի երկարաժամկետ կայուն զարգացումը:

Այլ բան է, որ կոռպերատիվը գործունեության առանձնահատուկ տեսակ է այն պարզ պատճառով, որ այն և՝ անդամների ընկերակցություն է, և՝ ձեռնարկություն: Հենց այս հանգամանքով է բացարկվում կոռպերատիվների, հատկապես զյուղատնտեսական կոռպերատիվների երկակի բնույթը: Ընկերակցությունն (ասցիացիա) այն տեղն է, որտեղ ժողովրդավարական որոշումներ են ընդունվում, իսկ ձեռնարկությունն իրականացնում է բիզնես գործունեություն՝ անդամներին աջակցելու նպատակով:

Երկակի բնույթը զյուղատնտեսական կոռպերատիվների առավել հետաքրքրական և բարդ հատկանիշներից մեկն է:

Նախևառաջ, կարող է հակասություն առաջանալ կոռպերատիվի սոցիալական և տնտեսական նպատակների միջև: Քանի որ կոռպերատիվները «ներկառուցված են» համայնքներում և օգտվում են համայնքում առկա սոցիալական, մարդկային և բնական ռեսուրսներից, ակնկալվում է, որ կոռպերատիվները նաև պետք է մտահոգվեն համայնքի մասին: Բայց որևէ կոռպերատիվի գլխավոր գործառույթը տնտեսական գործառույթն է, ուստի հարակայուն զարգացում ապահովելու համար կոռպերատիվի գործունեությունը պետք է վարել բիզնես եղանակով: Թեպետ հնարավոր է, որ դժվար լինի անդամների կարիքները տարանցատել համայնքի կարիքներից (օրինակ, առողջապահական կենտրոնի կարիքը նույնքան ունեն կոռպերատիվի անդամները, որքան՝ առհասարակ համայնքի մյուս անդամները), այսուհեներձ, տարբերություններ կան գերակայությունների հարցում: Այս իրավիճակը պահանջում է հստակ հաղորդակցություն և լավ կառավարում: Կոռպերատիվը պետք է հստակ հասկանա, որ կոռպերատիվի կենսունակությունը բխում է ամբողջ համայնքի շահերից և որ այդ կենսունակությունը պահանջում է ընտրություն կատարել և ապահովել իր ֆինանսական հարակայունությունը:

Կոռպերատիվի իրականացրած գործունեության ձեռնարկատիրական բնույթը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ բիզնես գործարքները տեղի են ունենալ կոռպերատիվի և դրա անդամների միջև, գործարքներ, որոնք ապահովում են կոռպերատիվի գոյությունը և երկարաժամկետ գոյատևումը: Այս գործարքներն առանձնահատուկ են և տարբերվում են երրորդ կողմերի հետ շուկայում իրականացվող սովորական գործարքներից (ըստ այդմ, այդ գործարքներից գոյացող շահույթը պետք է ունենա առանձնահատուկ իրավական կարգավիճակ, այն է՝ կոռպերատիվ ավելցուկ, և դրանով իսկ տարբերվի ոչ անդամների հետ իրականացվող գործարքներից գոյացող շահույթից, եթե կան այդպիսիք, այն է՝ կոռպերատիվ շահույթից), բայց շարունակում են մնալ բիզնես գործարքներ (և ոչ թե անհատույց մատակարարումներ, նվերներ և այլն): Սա հավասարապես վերաբերում է թե այն դեպքին, եթե կոռպերատիվը ձեռք է բերում աշխատանք կամ այլ արտադրանք իր անդամներից և թե այն դեպքին, եթե կոռպերատիվը ապրանքներ կամ ծառայություններ է վաճառում իր անդամներին: Նույնիսկ եթե սպառողական կոռպերատիվներն իրենց անդամներին տրամադրում են սոցիալական կամ համայնքային կամ ընդհանուր հետաքրքրություն ներկայացնող ծառայություններ, իրենք պարտավոր են դա անել ձեռնարկատիրական ձևով: Մրանով կոռպերատիվները տարբերվում են գուտ ոչ առևտրային կազմակերպություններից:

Չնայած կոռպերատիվները չի կարելի համարել ոչ առևտրային կազմակերպություններ, սակայն դրանք տարբերվում են նաև շահույթ հետապնդող կազմակերպություններից: Վերջինները ձեռնարկատիրական գործունեություն են վարում՝ շահույթ ստանալու նպատակով, որը նախատեսված է իրենց բաժնետերերի միջև բաշխման համար՝ ըստ ունեցած (ներդրած) կազմակերպության: Իսկ առաջինները ձեռնարկություն են աշխատեցնում՝ ուղղակիորեն իրենց անդամների՝

Հստակ հաղորդակցությունը կոռպերատիվի անդամների, դեկավարության և դիտորդ խորհրդի միջև և լավ կառավարումը թելաղրված են ոչ միայն կոռպերատիվի ինքնությամբ ու գործակցային ոգով, այլև անդամների բուն տնտեսական շահերով, մասնավանդ՝ հաշվի առնելով կոռպերատիվի երկակի բնույթով պայմանավորված իրավիճակները կարգավորելու, գերակայությունները որոշարկելու անհրաժեշտությունը:

որպես կոռավերատիվ ձեռնարկության սպառողների, մատակարարողների կամ աշխատողների, շահերը բավարարելու նպատակով, ընդունում, եթե առաջանում է ավելցուկ, ապա այն բաշխվում է անդամներին՝ ելեկով կոռավերատիվ ձեռնարկության մեջ ունեցած անհատական մասնակցությունից՝ սպառման, մատակարարման կամ աշխատանքի տեսքով և ոչ թե՝ կապիտալի ձևավորման մեջ ունեցած ներդրումից:

Կոռավերատիվը պետք է հստակ կերպով տարանջատի իր բիզնես գործունեությունը և իր սոցիալական դերակատարությունը: Իր երկակի բնույթով թելադրված իրավիճակները կարգավորելու, գերակայությունները որոշելու համար օգնության են հասնում վերոնշյալ հստակ հաղորդակցությունը և լավ կառավարումը կոռավերատիվի անդամների, դեկավարության և դիտորդ խորհրդի միջև: Սա ոչ միայն բխում է կոռավերատիվի ինքնությունից և գործակցային ոգուց ու սկզբունքներից, այլև՝ անդամների բուն տնտեսական շահերից:

Սոցիալական և տնտեսական նպատակների միջև եղած հակասությունների դեպքում, որքան էլ կոռավերատիվի համար սոցիալական գործառությունները կարևոր են, այնուամենայնիվ, դրանք չպետք է գերիշխող նպատակ դառնան: Զնորանանք, որ գյուղատնտեսական կոռավերատիվը գլխավորապես հիմնադրվում է գյուղատնտեսական մրերքներ արտադրողներին աջակցելու նպատակով: Եթե կոռավերատիվն ի վիճակի է աջակցել իր անդամներին, որոնք նույնապես համայնքի բնակչությունը են, ապա ինքնարերաբար հավելյալ արտադրանքը հոսում է դեպի համայնք:

Հատկապես տեղական իշխանությունների աջակցությամբ ստեղծված կոռավերատիվների պարագայում առկա է քաղաքական իրողությունների հետ կոռավերատիվների գործունեությունը կապակցելու, կոռավերատիվին պետական գործառույթներ վերագրելու, անկախության և ինքնավարության նվազման վտանգը: Սակայն մյուս կողմից արտաքին միջավայրում տեղի ունեցող վերափոխումները, ճիշտ հակառակը, կարող են նպաստել կոռավերատիվների հարակայուն զարգացմանը: Դրա համար անհրաժեշտ պայմաններից մեկը կոռավերատիվում քաղաքական հմտություններ ունեցող դեկավարներ ունենալու է, ովքեր կկարողանան լավագույնս հավասարակշռել կոռավերատիվի տնտեսական և

Կոռավերատիվը պետք է հստակ կերպով տարանջատի իր բիզնես գործունեությունը և իր սոցիալական դերակատարությունը:

սոցիալական գործունեությունը՝ ձգտելով բավարարել թե իրենց անդամների և թե համայնքի կարիքները:

Թեպետ կոռուպտատիվ ձեռնարկությունը հիմնվում է հենց անդամների շահերը սպասարկելու նպատակով, բայց գործնականում բավականին հաճախ են տեղի ունենում հակասություններ, շահերի բախում անդամների և կոռուպտատիվի միջև։ Անդամները կարող են հետամուտ լինել կարճաժամկետ շահերի, մասնավորապես՝ ձախողումների ժամանակ, մինչդեռ ձեռնարկության կենսունակությունն ապահովելու համար պահանջվում են ավելի երկարաժամկետ հեռանկարներ։ Օրինակ՝ կարճաժամկետ կողմնորոշում ունեցող անդամները կարող են ավելի բարձր գներով վաճառել իրենց մթերքը, սակայն համապատասխան ներդրումները նպաստում են երկարաժամկետ հարակայունությանը։ Սա կարող է լուրջ մարտահրավեր դառնալ դիտորդ խորհրդի համար, որը երբեմն պարտավոր է անսովոր որոշումներ ընդունել։ Այդպիսի որոշումներ կարող են ընդունել միայն բավարար օրինականությամբ ու իրավասությամբ օժտված խորհուրդը, որն անպայման պետք է անդամներին բացատրի, թե ներդրումներն ինչպես ի վերջո օգուտ կրերեն իրենց բոլորին։

8. ԿՈՂՊԵՐԱԾԻՎԻ ԿՈՂՄԻՑ ԱՆԴԱՄՆԵՐԻՆ ՄԱՏՈՒՅՎՈՂ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Այն ծառայությունները, որոնք կողպերատիվն առաջարկում է, պետք է օգնեն արտադրողին արդյունավետությունը և որակը բարելավելու հարցում: **Սակայն արտադրանքի արդյունավետությունը և որակը բարելավելով իմաստավորվում են, եթե արտադրանքը ի վերջո վաճառվում է:** Բոլոր ծառայությունների ապահովման նպատակով կողպորատիվը միշտ պետք է հաշվի առնի արտադրանքի համար նախատեսված վերջնական շուկան: Ուստի կողպերատիվը պետք է իմանա, թե որոնք են շուկայական պահանջները: Որակական, քանակական և ժամանակային առումով շուկայական պահանջներն ապահովելու համար ֆերմերներին անհրաժեշտ են աջակցող ծառայությունները: Այդ ծառայությունները կարող ենք խմբավորել հինգ դասակարգումների մեջ.

1. Արտադրական ծառայությունները այն բոլոր ծառայություններն են, որոնք ֆերմերներին աջակցում են ավելի արդյունավետորեն արտադրելու հարցում և մեծացնում են նրանց արտադրանքի քանակն ու որակը: Արտադրական ծառայություններից են՝ ներդրանքների տրամադրում (ի թիվս այլոց՝ պարատանյութ, բունաքիմիկատներ, սերմացու, կեր), արտադրությանն ուղղված հետազոտական և խորհրդատվական ծառայություններ, մեքենայացման և անասնաբուժական ծառայություններ, ինչպես նաև արտադրական հմտությունների կամ անասնապահության և աշխատանքի պայմանների վերաբերյալ խորհրդատվություն:

2. Մարկետինգային ծառայությունները այն բոլոր ծառայություններն են, որոնք աջակցում են արտադրողին՝ բարելավելով շուկաների հասանելիությունը նրանց համար: Դրանք ներառում են՝ շուկայական տեղեկատվության ապահովումը, պայմանագրային բանակցությունների դյուրացումը, ապրանքախթանումը, ինչպես օրինակ, ի թիվս այլոց՝ բրենդավորման միջոցով, առևտրային ցուցահանդեսներ կազմակեր-

պելով կամ դրանց մասնակցելով, կամ նարկետինգային ռազմավարության և հավաստագրման վերաբերյալ խորհրդատվությամբ:

3. Քիզնես կառավարման ծառայությունները այն ծառայություններն են, որ կողակերատիվները տրամադրում են իրենց անդամներին՝ վերջիններիս կառավարման և ձեռնարկատիրական հմտությունները բարեկավելու նպատակով, ինչպես օրինակ, քիզնես պլանի մշակման կամ հաշվապահական հաշվառման վերաբերյալ աջակցություն և ուսուցում:

4. Ֆինանսական ծառայությունները վերաբերում են այնպիսի ծառայությունների, ինչպիսիք են՝ խնայողությունները և վարկերի տրամադրումը, ապահովագրությունը, ներդրումային ֆոնդերը, սուբսիդաների հասանելիությունը և վաճառքի երաշխիքները:

5. Հավելյալ արժեք ստեղծող ծառայություններ. սրանք այնպիսի ծառայություններ են, որոնք բերքահավաքից հետո արժեք են ավելացնում մթերքին՝ նախքան ապրանքների իրացումը: Այս ծառայությունները ներառում են՝ պահետավորումը, փոխադրումը, վերամշակումը, տեսակավորումը և դասակարգումը, փաթեթավորումը և պիտակավորումը:

9. ԻՆՉՊԵ՞Ս ԽՈՒՍՎՓԵԼ ԿՈՌԵՐԱՏԻՎԻ ԶԱԽՈՂՈՒՄԻՑ. ԱՆԴԱՄՆԵՐԻ ՊԱՐՏԱՎՈՐՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆԸ

Փորձը ցույց է տվել, որ կոռապերատիվների ճախողման գլխավոր պատճառը անդամների ոչ լիարժեք մասնակցությունն է: Եթե անդամները չեն մասնակցում տվյալ կոռապերատիվի աշխատանքներում, պարտավորություններ չեն ստանձնում կոռապերատիվի հանդեպ, հաճախ առողջ չեն ընդհանուր հաջողության հարցում, ի վերջո մոտենում է կազմակերպության ճախողման օրը:

Կոռապերատիվի զարգացման համար անդամները պետք է մասնակցություն ունենան հետևյալ 3 մակարդակներում՝ մասնակցություն ներդրումներով, մասնակցություն որոշումների կայացմանը և մասնակցություն ոիսկերի մեղմացմանն ու օգուտների բաշխմանը:

Ժամանակակից գործարար աշխարհում ցանկացած կազմակերպություն, ներառյալ կոռապերատիվները, կանգնած է տևական և քաղաքական միջավայրին, շուկայի պայմաններին և անդամների պահանջմունքներին հարմարվելու մարտահրավերների առջև: Ուստի, մշտական պետք է յուրացնել արտադրության նոր տեխնոլոգիաներ, բիզնեսի կառավարման նոր մեթոդներ, գտնել անդամների հավատարմությունը պահպանելու նոր ուղիներ: Իսկ այս ամենին կարելի է հասնել միայն ակտիվ մասնակցության միջոցով:

Ընդունված է առանձնացնել կոռապերատիվի անդամների պարտավորվածության երեք տարր՝

- անվերապահ հավատ կազմակերպության նպատակների և արժեքների նկատմամբ և դրանց ընդունում,
- կազմակերպության համար արտակարգ ջանքեր գործադրելու պատրաստականություն,
- կազմակերպության հետ մնալու ցանկություն:

Կոռապերատիվների համար անդամների հաճախ առողջությունը կարևոր է մի քանի պատճառներով: Այն թույլ է տալիս նախապարատել իրատեսական աշխատանք և բյուջե, ներառյալ՝ հիմնավոր ներդրումա-

 Յուրաքանչյուր անդամի կողմից ընդհանուր շահի գիտակցումը, նվիրվածությունն ու պարտավորվածությունն են, որ կոռապերատիվը դարձնում են կոռապերատիվ:

յին պլաններ: Երկարաժամկետ ներդրումները պահանջում են որոշակի երաշխիք առ այն, որ անդամները կշարունակեն տեր կանգնել կոռպերատիվին: Եթե անդամները հեշտ ու հանգիստ հրաժարվում են սեփական կոռպերատիվը հովանավորելուց, ապա դիտորդ խորհուրդը կարող է հրաժարվել արդյունավետ այլ ներդրումներ կատարելուց, քանի որ կերկյունի կարողությունների գույք վատնումից: Կոռպերատիվի անդամ լինելը ենթադրում է ժամանակի և ջանքերի ներդրում:

Քանի որ կոռպերատիվները անդամների կողմից վերահսկվող կազմակերպություններ են, անդամները պետք է մասնակցեն կառավարման մարմիններին, ընդհանուր ժողովին՝ խորհրդի անդամներին ընտրելու և կազմակերպության ռազմավարությունը, քաղաքականությունը և ֆինանսական հաշիվները հաստատելու (մերժելու) համար: Մասնակցությունը և համձնառությունը գորացնող էքտելու են ունենում կոռպերատիվի կյանքում: Կոռպերատիվի կառավարմանը անդամների մասնակցությունը ապահովում է նաև դիտորդ խորհրդի պարտավորվածությունը: Այլ խոսքով, որքան ավելի սպարտավորված են անդամները, այնքան ավելի մեծանում է կոռպերատիվի որոշումները փոխհամաձայնությամբ ընդունելու, հետևաբար նաև՝ որոշումների սահուն ու արդյունավետ կատարման հավանականությունը:

Անդամների պարտավորվածության պակասը ուղղակիորեն հանգեցնում է կոռպերատիվի սեփական միջոցների պակասին, քանի որ կոռպերատիվները ֆինանսավորվում են իրենց անդամների կողմից: Զեննարկության արդյունավետությունը բարձրացնելու համար կոռպերատիվին անհրաժեշտ են շրջանառու կապիտալ և ներդրումային կապիտալ: Ավելցուկ ունենալու դեպքում դիտորդ խորհուրդը և ընդհանուր ժողովը կարող են որոշել այն բաշխել անդամների միջև կամ պահել կոռպերատիվում հետագա ներդրումների համար: Կազմակերպությանը լրջորեն չնվիրված անդամներն ավելի հակված են պնդելու, որ ավելցուկը բաշխվի, որի պատճառով կոռպերատիվ ձեռնարկությունը նոր ներդրումների համար ավելի քիչ առկա միջոցներ է ունենում:

Նվիրվածությունը կրճատում է անդամ-կոռպերատիվ գործարքների ծախսերը և կանխում պատեհապաշտ վարքագիծը: Բացի այդ, նվիրված, պարտավորված անդամները ավելի պատրաստակամ են գործելու հանուն ընդհանուր շահի՝ մասնավոր տեղեկություններ փոխանակելով կոռպերատիվի հետ, օրինակ՝ առաջված մքերքի որակի մասին: Կարևոր արտադրող կոռպերատիվներում նվիրված անդամները ավելի հակված են իրազեկե, օրինակ, հակարիոտիկներով (որոնք օգտագործում են իրվանդ կովերին բուժելու համար) կարի աղոտուվածության փաստերի մասին: Նույնիսկ փոքր քանակությամբ հակարիոտիկներ պարունակող կարը ծանր հետևանքներ է ունենում պատրաստվող պանրի վրա: Չվատահելով կոռպերատիվին չնվիրված, հանձնառություն շտանձնած անդամներին, կոռպերատիվը հարկադրված կլինի գնել և կիրառել վերահսկողության քանկարժեք միջոցներ:

10. ԲԱՌԱՑՄԱԿ

1. Գյուղատնտեսական կոռպերացիա - գյուղատնտեսական կոռպերատիվների, կոռպերատիվների միությունների և դրանց անդամների համագործակցություն, որն իրականացվում է ազրոպարենային համակարգում գործող տնտեսավարողների նյութական, սոցիալական և այլ կարիքների առավել արդյունավետ բավարարման նպատակով.

2. Ազրոպարենային համակարգ - գյուղատնտեսության, գյուղատնտեսական արտադրանք վերամշակող արդյունավերության, գյուղատնտեսության արտադրատեխնիկական սպասարկումների ու մատակարարումների ոլորտների ամրողություն.

3. Գյուղատնտեսական գործունեություն - գյուղատնտեսական արտադրանքի արտադրություն, փաթեթավորում, տարայավորում, պահեստավորում, տեղափոխում, շուկայահանում և դրանց առնչվող ծառայությունների մասսուցում.

4. Գյուղատնտեսական արտադրանք - գյուղատնտեսական գործունեության միջոցով ստացված արտադրանք.

5. Փայ - կոռպերատիվի սեփական գույքի բաղադրիչ, որն արտահայտում է կոռպերատիվի անդամի մասնակցության չափը կոռպերատիվում՝ դրամական արտահայտությամբ.

6. Պարտադիր փայավճար - տվյալ կոռպերատիվին անդամակցելու նպատակով, կոռպերատիվի կանոնադրությամբ սահմանված չափով և ժամկետներում, կոռպերատիվի անդամի կողմից կոռպերատիվի փայատիրական կապիտալում կատարվող դրամական վճար.

7. Լրացուցիչ փայավճար - կոռպերատիվի կանոնադրությամբ սահմանված դեպքերում կոռպերատիվի անդամի կողմից, պարտադիր փայավճարից բացի կոռպերատիվի փայատիրական կապիտալում կատարվող լրացուցիչ դրամական վճար.

8. Կամավոր փայավճար - կոռպերատիվի անդամի հայեցողությամբ կոռպերատիվի փայատիրական կապիտալում կատարվող դրամական վճար.

9. Կոռպերատիվի պահուստային ֆոնդ - դրամական արտահայտությամբ կոռպերատիվի սեփական գույքի բաղադրիչ, որը ձևավորվում է կոռպերատիվի տնտեսական գործունեության միջոցով և նվիրատվություններից.

10. Կոռպերատիվ ներքին գործարքներ - կոռպերատիվի և իր անդամների միջև կատարվող գործարքներ, որոնց միջոցով կոռպերատիվն ապրանքներ է մատակարարում և ծառայություններ մատուցում իր անդամներին.

11. Կոռպերատիվ արտաքին գործարքներ - կոռպերատիվի և կոռպերատիվի անդամ չհանդիսացող անձանց միջև կատարվող գործարքներ, որոնց միջոցով կոռպերատիվի անդամ չհանդիսացող անձանց մատակարարվում և մատուցվում են այն ապրանքներն ու ծառայությունները, որոնք տրամադրվում են կոռպերատիվի անդամներին.

12. Կոռպերատիվ շահույթ - կոռպերատիվ արտաքին գործարքների հասույթի և ծախսերի դրական տարբերություն.

13. Կոռպերատիվ ավելցուկ - կոռպերատիվ ներքին գործարքների հասույթի և ծախսերի դրական տարբերություն.

14. Կոռպերատիվ փոխհատուցում - կոռպերատիվ ավելցուկից համամանությամբ կոռպերատիվի անդամներ տրվող փոխհատուցում.

15. Կոռպերատիվի աշխատակից - ֆիզիկական անձ, որի հետ կոռպերատիվը կնքում է աշխատանքային պայմանագիր.

16. Հիմնադիր ժողով - կոռպերատիվի հիմնադրման նպատակով գումարվող ժողով:

ԳՐԱՎԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Վարդան Ուռուտյան, Կոռպերատիվմերի օրենսդրական բարեփոխումներ. Ուղեցույց Հայաստանի համար, 2013, <http://icare.am/icare/publications>
2. Վարդան Ուռուտյան, Սամվել Ավետիսյան, Գյուղատնտեսական կոռպերատիվներ, 2011, «Ասողիկ» հրատարակչություն. <http://icare.am/icare/publications>
3. Գյուղատնտեսական կոռպերատիվների մասին ՀՀ օրենք, 2015
4. Անտոնին Ֆիշի, Վարդան Ուռուտյան, Մեկնաբանություններ Հայաստանի Հանրապետությունում գյուղատնտեսական կոռպերատիվների օրենսդրության ներկա վիճակի և բարելավման հեռանկարների վերաբերյալ <http://icare.am/icare/publications>
5. Վարդան Ուռուտյան, Նարեկ Վարդանյան, ՀՀ-ում կոռպերատիվների կայուն զարգացմանն ուղղված իրավական մի շարք բարեփոխումների անհրաժեշտությունը <http://icare.am/icare/publications>
6. Գյուղատնտեսական կոռպերատիվների կառավարման My.Scoop ուսուցման ձեռնարկ

ԵՀՊՊ-ՉԾ/ENPARD ծրագրի գրասենյակ
Տիգրան ՄԵծի 4 շենք, 4/6, Երևան, 0010, Հայաստան
Հեռ.՝ +374 060 75 75 07
Էլ. հասցե՝ fao-am@fao.org
www.fao-org/armenia/en

«ՈՍԿԱՆ ԵՐԵՎԱՆՑԻ» տպագրատուն
Երևան, Նոր Նորքի 1 զանգված,
Ս. Սաֆարյան 11/1^ւ

